

NYA ARGUS

Hundratredje årgången

Nr 8 · 2010

Istanbul 2010. Foto Trygve Söderling

Tema Mellanöstern (I)

Kommentarer / Klaus Törnudd: Nya försök och små förväntningar

Peter Lodenius Israeliska plan över Isfahan

Svante Lundgren Den israelisk-palestinska konfliktens skugga över Europa

Debatt / Trygve Söderling En välgrundad "besatthet"

Panoptik / Yasmin Nyqvist Att älska en stad – Zena el Khalils Beirut

Tom Östling Söner tecknar barndomslandskap

Raoul J. Granqvist Ebbe Linde som översättare

Susanne Ringell Möte i bara mässingen – Georgsgatans simhall

Lösnummer 5 €, i Sverige 50 kr.

REDAKTION:

Huvudredaktör: Trygve Söderling

Redaktionssekreterare: Yasmin Nyqvist

Niklas Bruun, Kristian Donner, Susanna Fellman, Nils Erik Forsgård, Barbro Holmberg

Jessica Parland-von Essen, Martina Reuter, Tom Sandlund, Folke Stenman, Charlotte Sundström,

Ingmar Svedberg, Tom Söderman, Clas Zilliacus, Tom Östling

Ombud i Sverige: Thomas Henrikson, Dyviksrundan 39, pl. 22, S-184 97 Ljusterö

Manuskript till Trygve Söderling, Broholmsudden 3 C 21, 00530 Helsingfors, tfn + 358 (0)9 759 25 92

eller Yasmin Nyqvist, Lilla Tavastgatan 6 A 20, 20500 Åbo, tfn +358 (0)45 6713327

Prenumerationer, honorar, arvoden och annonser: Yasmin Nyqvist, Lilla Tavastgatan 6 A 20, 20500 Åbo

E-post: nya.argus@kolumbus.fi

Hemsida: <http://www.kolumbus.fi/nya.argus>

Prenumerationspris: ¼ år 40 € ½ år 25 €, i Sverige ¼ år 400 kr, ½ år 250 kr

Annonser: ¼ sida 100 € ½ sida 70 € ¼ sida 50 €

Sampo 800014-102076; Sparbanken Aktia, checkräkning 405511-13963

BIC: DABAFIHH IBAN: FI10 8000 1400 1020 76

I detta nummer medverkar

Raoul J. Granqvist	professor emeritus, Umeå
Peter Lodenius	journalist, Helsingfors
Svante Lundgren	docent, Pargas
Yasmin Nyqvist	redaktionssekreterare för Nya Argus, Åbo
Susanne Ringell	författare, Helsingfors
Trygve Söderling	huvudredaktör för Nya Argus, Helsingfors
Klaus Törnudd	pol.dr., Helsingfors

Mellanöstern / Främre Orienten / Levanten... namnen är många och inte helt synonyma. Bland annat med anledning av de aktuella fredsförhandlingarna publicerar Nya Argus i detta och följande nummer artiklar och debattinlägg om politisk situation och kultur i östra Medelhavsregionen.

KOMMENTARER: KLAUS TÖRNUDD

Nya försök och små förväntningar

Ett nytt försök att få i gång direkta israelisk-palestinska fredsförhandlingar startade i Washington den 2 september. Utrikesminister Hillary Clinton meddelade i augusti, att hon hade inbjudit Israels premiärminister Benjamin Netanyahu samt den palestinska styrelsens president Mahmoud Abbas för detta ändamål. Enligt henne borde en tidsfrist om ett år vara tillräcklig för att lösa alla öppna frågor. Det senast föregående försöket gjordes år 2008. Då bröt förhandlingarna samman på grund av Israels offensiv i Gaza efter raketangrepp därifrån.

Den amerikanska inbjudningen gjordes formellt på den så kallade Mellanöstern-kvartettens vägnar. Denna ”kvartett”, som består av EU, FN, Ryssland och USA, har under de senaste åren strävat till att föra fredsprocessen framåt. Hamas-organisationen som sitter vid makten i Gaza-området kommer inte att vara representerad. Egypten och Jordanien, de två grannstater som slutit fred med Israel, har däremot inbjudits att medverka i förhandlingsarbetet.

Det är främst amerikanerna som har drivit på ansträngningarna att få till stånd nya förhandlingar. Hårda påtryckningar har pågått under flera månader. Man har således förhandlat om förhandlingar, i praktiken framför allt rörande sådana förhandskrav som parterna hade velat uppställa. Nu heter det att arbetet skall bedrivas utan förhandsvillkor. Palestinierna hade nog velat ställa som villkor att Israel stoppar all byggnadsverksamhet i de ockuperade

områdena, också i östra Jerusalem, medan förhandlingarna pågår.

Kärnan i Mellanösternproblematiken – den israelisk-palestinska konflikten – är något som alla världens ansvarskännande stater konfronteras med och måste ta ställning till, om inte annars så åtminstone i ständigt återkommande FN-debatter. Alla vet också sedan länge hur konflikten borde lösas: Israel skall hålla sig inom 1967 års gränser, och på det palestinska området skall en livsduglig självständig palestinsk stat upprättas. FN:s säkerhetsråd fastställde redan år 1967 allmänt accepterade principer för en uppgörelse, vilka innefattar alla staters rätt att leva i fred inom säkra och erkända gränser.

Det är lätt att hålla på vissa principer, men förhandlingarna kommer att stöta på mycket stora svårigheter. Dessa svårigheter gäller i synnerhet flyktingarna, Jerusalem och gränserna.

Palestina-flyktingarnas välfärd ombesörjes – med begränsade resurser – av FN-organet UNRWA. Det är fråga om flyktingar från kriget 1948 och deras efterkommande, sammanlagt 4,7 miljoner människor, i dag bosatta dels inom de återstående palestinska områdena och dels huvudsakligen i Jordanien, Libanon och Syrien. Enligt palestinsk uppfattning har de alla rätt att återvända till sina tidigare hemorter inom det nuvarande Israel.

I praktiken är en flyttning av så många människor inte möjlig. Det har talats om att göra en symbolisk

återflyttning av ett litet antal personer, medan de övriga skulle få ersättning av något slag. På litet längre sikt måste ersättning också innebära integrering i ett fungerande samhälle, i Palestina eller annorstädes. Varifrån skulle pengarna kunna tas? Amerika torde vara den enda möjligheten.

Jerusalem har Israel gjort till sin huvudstad, även om detta inte erkännes av de flesta övriga stater. Man kan föreställa sig olika kompromisslösningar med ett element av internationell administration och särskilda skyddsbestämmelser för islamiska, judiska och kristna heliga platser i staden.

Gränserna torde vara den svåraste biten. Omkring 300 000 israeler bor på ockuperat område i bosättningar, vilka förfogar över viktiga tillgångar till vatten och odlingsmark. Samtidigt splittras den palestinska bebyggelsen ytterligare av en israelisk säkerhetsbarriär, som redan sträcker sig över 400 kilometer och fortfarande utbygges. Barriären har försvårat den palestinska befolkningens rörelsefrihet på eget område. Omvärlden kräver en fullständig reträtt från den ockuperade Västbanken och en nedläggning av alla israeliska bosättningar. Om det skall kunna bli en kompromiss härvidlag, så kräver den sannolikt gränsjusteringar, byte av territorier mellan Israel och Palestina.

Gazaområdet utgör ett särskilt problem. Hamasrörelsen accepterar inte Mahmoud Abbas som sin ledare, och han kan därför egentligen inte förhandla om Gaza. Befolkningen i Gaza lever hårt trängd, som i ett stort koncentrationsläger, och Hamas betecknas som en terroriströrelse i både USA och Västeuropa.

Det är för övrigt inte bara palestinierna som är splittrade. Också i den israeliska inrikespolitiken har premiärminister Netanyahu att göra med flera

radikala grupperingar, vilka hårt motsätter sig alla eftergifter.

Ifall en uppgörelse som innefattar israelisk reträtt från ockuperad palestinsk mark verkligen kommer i sikte, så måste oundvikligen också ockupationen av syrisk mark (Golan-platån) komma på förhandlingsbordet. Fredsavtal behövs med Syrien och Libanon.

Som om allt detta inte vore svårt nog, kan man ytterligare erinra sig om säkerhetspolitikens större dimensioner i Mellanöstern-regionen: Israels kärnvapen contra Irans ambition att skapa förutsättningar för en egen kärnvapenarsenal. De 189 parterna i icke-spridningsfördraget beslöt vid granskningskonferensen i maj i New York att det år 2012 skall inledas en konferens rörande upprättandet av en zon fri från massförstörelsevapen i Mellanöstern. Detta skulle innebära en definitiv eliminering av alla eventuella biologiska och kemiska vapen samt kärnvapen i regionen under strikt internationell övervakning.

Är det någon som tror att alla bitar kommer att falla på plats – först mellan israeler och palestinier inom ett år och sedan i en konferens om ett utopiskt zonprojekt år 2012? Det mest sannolika är tyvärr fortsatt spänning och fiendskap, brist på förtroende. Vad man realistiskt må hoppas på är att öppna krigshandlingar kan undvikas och att palestiniernas ekonomiska och humanitära omständigheter stegvis förbättras. Alla överraskande framsteg därutöver måste förstås hälsas med stor tillfredsställelse. Men i Mellanöstern har mänskligheten fått lära sig att många politiska problem överhuvud inte kan lösas. På sin höjd kan de bearbetas och lindras.

14.9.2010

Väster om Eden (1)

Israeliska plan över Isfahan

”[...] en dag nästa vår kommer Israels rådgivare för nationell säkerhet Uzi Arad och Israels försvarsminister Ehud Barak att samtidigt ringa till sina motparter i Vita huset och Pentagon för att informera dem om att deras premiärminister Benjamin Netanyahu just beordrat ungefär hundra plan av typerna F-15E, F-16I, F-16C och eventuellt ännu andra plan i israeliska flygvapnet att flyga österut mot Iran – kanske över Saudiarabien, kanske över gränsen mellan Syrien och Turkiet, kanske direkt genom Iraks luft- rum, trots av det är smockfullt med amerikanska plan. [...]

Under samtalet, som kommer att vara spänt, kommer israelerna att meddela sina amerikanska motparter att de tar detta drastiska steg, eftersom ett Iran med kärnvapen utgör det allvarligaste hotet sedan Hitler mot det judiska folkets fysiska överlevnad. Israelerna kommer också att förklara att de har en rimlig utsikt att försena det iranska kärnprogrammet med åtminstone tre-fem år. De kommer att meddela sina amerikanska kolleger att Israel inte haft något annat alternativ. De kommer inte att be om tillstånd, eftersom det är för sent.”

Så inleder journalisten Jeffrey Goldberg en lång artikel i septembernumret av den anrika amerikanska tidskriften *The Atlantic*. Om de allt stramare sanktionerna biter på den iranska ledningen, om oppositionen kan framtvinga en ny kurs i Teheran, om de hemliga västliga programmen för att sabotera det iranska kärnprogrammet har betydande framgång eller om president Obama beordrar en militär operation mot Iran – ja då behövs ingen israelisk aktion. Men inget av detta är sannolikt, och därför anser Goldberg att utsikten för en israelisk räd senast nästa sommar är större än 50 procent.

Artikeln har väckt en hel del debatt i USA, en del anser den har ett tydligt syfte, nämligen att bana väg för ett angrepp på Iran, vare sig det är israeliskt, amerikanskt eller gemensamt. Andra anser att det bara rör sig om ett gediget journalistiskt hantverk som syftar till att göra tänkesätten på israeliskt och amerikanskt militärt håll synliga. Klart är att de israeliska generaler som uttalar sig har en tydlig agenda, annars skulle de inte avslöja landets strategier.

Israel och Iran är inte vänner, det vet vi. President Mahmoud Ahmadinejad hotar med att förintä Israel och i gengäld har Israel i flera år hotat med att slå till mot iranska nukleära mål, bland annat i landets historiska huvudstad Isfahan och i den religiösa huvudstaden Qom. Marken har förberetts genom läckage från israeliska och militära källor. Tidigare har det framför allt varit kritiska journalister i USA – till exempel veteranen Seymour Hersh – som i olika skeden kunnat varna för krigsplaner, och läckorna har knappast varit sanktionerade på högsta håll fast de nog kunnat utgöra led i en psykologisk krigföring.

I detta fall är bilden en annan. Goldberg har kunnat intervjua ett 40-tal israeliska militära beslutsfattare (i tjänst eller pensionerade) och han har också talat med premiärminister Benjamin Netanyahu och president Shimon Peres. Projektet är alltså mycket ambitiöst, Goldberg berättar att han ”sonderat möjligheten för en sådan räd i mer än sju år, sedan mitt första besök i Teheran, där jag försökte förstå både Irans strävan att få kärnvapen och regimens teologiskt motiverade önskan att se den judiska staten bortsopad från Främre orientens karta”.

Det är praktiskt taget allt han skriver om det iranska tänkandet, han ser det tydligen som helt klart att Iran förbereder krig mot Israel, trots att tecknen på det är mindre tydliga än på att Israel förbereder krig mot Iran. Det finns säkert iranska revolutionsgardister som drömmer om att befria Jerusalem, men om det på ansvarigt håll finns någon som faktiskt förbereder ett krig mot Israel är ytterst osäkert. Man hänvisar på israeliskt håll till att Iran strävar till att utveckla sitt nukleära kunnande så att det kan utnyttjas inte bara för kärnkraft utan också för kärnvapen. Det är helt möjligt, men att man har kärnvapen behöver ju inte betyda att man använder dem. Det är en offentlig hemlighet att Israel haft kärnvapen sedan 1960-talet, men landet har ännu inte använt dem. Goldberg ger sig inte tid att motivera varför Israel ska få ha kärnvapen, men inte Iran, som ändå har en betydligt mindre krigisk historia än Israel i nutiden (annat var det kanske i forntiden).

Eller kanske han gör det. Han skriver om ett foto av israeliska stridsplan som flyger över Auschwitz år 2003, ett foto han sett på väggarna i mer än dusinet tjänsterum i israeliska försvarsministeriet, och funderar: om de som skapade Israels kärnvapenarsenal hade varit tidigare ute och kunnat sända en skvadron stridsplan mot Auschwitz 1942 hade det blivit ett snabbt slut på förintelsen. Det är som om alla Israels militära aktioner skulle rättfärdigas av Shoah. Kanske perspektivet är förståeligt, men det är inte desto mindre kusligt. Goldberg ställer inte frågan hur länge man kan använda oförrätter som begåtts mot en själv som ursäkt för nya oförrätter som man begår mot en tredje part. I stället löser han problemet genom att måla upp Ahmadinejad som en reinkarnation av Hitler.

Goldberg medger att en israelisk räd mot Iran skulle ha en del tråkiga konsekvenser, kanske ett regionalt krig i full skala som kunde medföra tusentals israelers och iraniers och kanske också andras död, kanske brutna relationer mellan Jerusalem och Washington, kanske en stärkning av mullornas regim i Teheran, kanske starkt stigande oljepriser som kan leda till en ny internationell ekonomisk kris, kanske ännu ett steg på Israels väg mot att bli en pariastat.

Men allt detta verkar ha mindre betydelse för Goldberg och för hans israeliska samtalspartner.

Enligt Netanyahu utgör Iran ett lika stort hot som Shoah och hela den västerländska civilisationen står nu på spel. Goldberg får också Vita husets stabschef Rahm Emanuel att bjuda in ett halvdussin tjänstemän från nationella säkerhetsrådet för att försäkra honom om att Obama ingalunda utesluter bruket av våld mot Iran, om så behövs.

Israel verkar redan ha berett sig för ett kommande krig genom att enligt Goldberg stationera två kärnvapenbestyckade ubåtar i Persiska viken. En avsikt kan vara att försöka hålla Hormuzsundet öppet för oljetrafiken också i fall av krig.

Har då Goldberg en dold agenda? Nåja, budskapet är mycket klart och det motsvarar antagligen nog åsikterna hos en stor majoritet av Israels militära och politiska ledare. Han kan framför allt kritiserar för att ta alltför lätt på följderna av att starta ännu ett krig i den eldfångda regionen. Men framför allt minns många att Goldberg år 2002 var en av de aktivaste skribenterna som agiterade för ett krig mot Irak. Han använde då argument som Saddam Husseins arsenal av massförstörelsevapen och hans nära samarbete med Al Qaida, som redan då var tvivelaktiga och senare klart visat sig vara grundlösa. Om sina meningsmotståndare skrev han att deras bristande erfarenheter av Främre orienten "lett dem till den naiva slutsatsen att en invasion av Irak skulle skapa mera avsky än respekt för USA i Främre Orienten".

Stephen Kinzer, en av USA:s främsta utrikesjournalister, har en annan syn på nyttan av krig. I en nyutkommen bok, *Reset: Iran, Turkey and America's Future*, talar han för en ny amerikansk politik som kunde stabilisera Främre Orienten genom att i stället för Saudiarabien och Israel satsa speciellt på Turkiet och på längre sikt också på Iran. Kinzer känner regionen mycket väl, han var i fyra år korrespondent för *New York Times* i Istanbul och har skrivit en utomordentlig bok om Turkiet, *Crescent & Star*. Han har också rört sig mycket i Iran och bland kurderna. Hans utgångspunkt är att det inte är vapenmakt utan demokrati som på lång sikt skapar stabilitet, och dessa två länder har genom en lång historia utvecklats till de länder i den islamiska världen där strävandena till demokrati är starkast. I Turkiet håller demokratin på att segra över soldatväldet, i Iran

Den israelisk-palestinska konfliktens skugga över Europa

För några år sedan ägde två tragedier rum som båda krävde ca 1 500 dödsoffer. Det var fråga om kriget i Gaza december 2008-januari 2009 samt massakern i Andijan i maj 2005.

Kriget i Gaza fick enorm uppmärksamhet. Media rapporterade dagligen utförligt om krigshändelserna och i varenda större stad i Västeuropa ordnades demonstrationer. Massakern i Andijan däremot väckte inga reaktioner överhuvudtaget. Handen på hjärtat, bästa läsare, minns du massakern i Andijan? Vet du i vilket land Andijan finns? Svar: Uzbekistan.

Hur kommer det sig att 1 500 muslimers våldssamma död i ett fall är en icke-händelse, i ett annat fall en fruktansvärd tragedi som FN, EU och världssamfundet i det hårdaste ordalag måste fördöma. Var det så att invånarna i Andijan hade trakasserat sin omgivning med raketer och självmordsbombare så att det var svårt att känna sympati med dem när

regeringen till slut slog till, medan palestinerna i Gaza inte hade gjort en fluga för när och helt provocerat drog på sig Israels attack? Nej, det var precis tvärtom.

Vad är det då som kan förklara världens så helt olika reaktioner på Andijan och Gaza?

I den här artikeln skall jag först försöka förklara varför den israelisk-palestinska konflikten, till skillnad från många andra betydligt värre konflikter, får så stor uppmärksamhet. Därefter skall jag analysera vilka konsekvenser konflikten har fått för tre grupper i västvärlden: judarna, de kristna och vänstern.

Hellre hotellbaren än bushen

Någon gång på 1990-talet blev jag tillfrågad av Åbo *Underrättelser* om vad det beror på att den israelisk-palestinska konflikten får så stor uppmärksam-

är prästväldet stadigt, men den dramatiska politiska kampen förra året visar att längtan efter demokrati är stark.

Först måste alla krafter sättas in på en lösning av konflikten mellan Israel och palestinerna, och den kan inte lösas om USA lyssnar enbart på Israel. Lösningen måste enligt Kinzer bli en palestinsk stat med östra Jerusalem som sin huvudstad, rätten för alla palestinier att återvända till sitt hem och kompenseras för den jord de förlorat och en utfästelse av alla stater i regionen att lösa sina konflikter på fredlig väg.

Men Israellobbyn i USA är stark och hur vetliga Kinzers rekommendationer än är kommer de

knappt att tas på allvar i Washington. Lobbyen har också vänt sina vapen mot Turkiet och svartmålar utvecklingen där. Jeffrey Goldbergs inflytande är större än Stephen Kinzers. Tyvärr.

PETER LODENIUS

Fotnot: Edens lustgård låg, om man får tro koordinaterna i Första Mosebok, mellan Eufrat och Tigris, någonstans mellan Najaf och Kufa i nuvarande Irak. Israel befinner sig alltså väster, Iran öster och Turkiet nordväst om Eden. John Steinbecks roman *East of Eden* (1952) filmades 1955 av Elia Kazan med James Dean i en huvudroll. Peter Lodenius artikelserie om politik i Främre Orienten fortsätter i kommande nummer.

het. Jag angav då två orsaker, men har på senare år blivit överbevisad om att åtminstone en tredje faktor också har betydelse.

Det är ofrånkomligt så att det land vissa kallar Israel, andra Palestina, och några rent av det Heliga Landet inte är vilket land som helst. Det är Bibelns land, det land där Jesus en gång levde och verkade, där kända platser som Jerusalem, Nasaret och Betlehem finns. Också i ett postkristet samhälle och i en sekulariserad tid fortsätter detta land att fascinera och locka. Det är något speciellt med Israel som gör att allt som händer där är intressant på ett särskilt sätt.

Därtill kommer att den israelisk-palestinska konflikten har återverkningar på så mycket annat i denna värld. De sakkunniga må i kör avskrika Samuel Huntingtons berömda tes om *the clash of civilizations*, men det är ett ofrånkomligt faktum att det finns en stor misstänksamhet och kulturell klyfta mellan den islamska världen och västvärlden. För dem som vill överbrygga den klyftan blir det därför angeläget att lösa konflikten mellan Israel och palestinierna, eftersom den konflikten ger så mycket bränsle åt den misstänksamhet och ibland rentav hat som muslimer känner inför västvärlden i allmänhet och USA i synnerhet. Det är bland annat därför som det inte har rått någon brist på fredsinitiativ från FN, USA, EU, "kvartetten" (de tre redan nämnda plus Ryssland), ja kort och gott från världssamfundet. Madridförhandlingarna, Osloprocessen, Camp David, "vägkartan för fred", Annapolistoppmötet, George Mitchell, Tony Blair och andra initiativ och medlare har dock dessvärre inte kunnat få parterna att komma till en varaktig lösning på konflikten.

Vid sidan av dessa två förklaringar till det stora intresset för den israelisk-palestinska konflikten tror jag också att något så banalt som journalistisk bekvämlighet spelar in. Det är mycket lätt att bevaka denna konflikt. Israel är – trots dess motståndares demonisering av landet – en demokrati där det är lätt för journalister att arbeta och ett modernt land med fungerande infrastruktur. Varifrån som helst i Europa kan man lätt flyga till Israel. En dryg timme efter att man har landat kan man checka in på ett fint hotell i Jerusalem. Israel/Palestina är så litet att man kan åka vart som helst och återvända till hotellbaren i god tid samma dag. Det finns gott om personer på

vardera sidan som man kan intervjua på engelska. Jämför detta med vilka mödor det innebär att rapportera från Andijan, Darfur eller östra Kongo och det är kanske inte så överraskande att vi får se och läsa betydligt fler reportage från Västbanken än från andra krishärdar.

Den svåra lojaliteten

Fram till andra världskriget var de flesta judar inte sionister. När sanningen om nazisternas framfart blev allmänt känd ändrade detta. Sionisterna hade nu ett argument som ingen kunde säga emot: om det hade funnits en judisk stat på 1930-talet skulle många av dem som nu dog i Förintelsen ha kunnat sätta sig i säkerhet genom att fly dit. För så gott som alla judar blev det nu klart att det var en direkt överlevnadsfråga att det bland världens stater fanns en som var judisk och dit judarna kunde fly om det igen skulle bli nödvändigt.

Enligt den sionistiska ideologin ska alla judar bosätta sig i Israel. Så har det inte gått. Ännu bor det fler judar i diasporan än i Israel, även om trenden är klar och förhållandet snart kommer att vara det motsatta. Med undantag av en marginell antisionistisk *fringe* är dock världens judar glada för och känner en samhörighet med den judiska staten. Den norsk-judiske politikern Jo Benkow har uttryckt vad Israels födelse betydde för judarna i andra länder: "Många judar över hela världen rätade på ryggen, gick lite rakare och uppträdde med större säkerhet och frimodighet. Nu hade man inte längre den samma nedärvda känslan av att leva på nåder."

Judarna i USA, Frankrike, Argentina, Finland och andra länder har – liksom judarna i Israel – olika åsikt om det kloka i den israeliska regeringens politik. Men man stöder helhjärtat Israels existens och inte minst de judiska organisationerna i diasporan intar en pragmatisk inställning till den sittande regeringen i Israel. Man menar att det är israelernas sak att välja sin regering, oberoende av hur den ser ut så ska judarna i diasporan samarbeta med den.

I takt med att den allmänna stämningen i västvärlden blivit mer Israelkritisk har judarna intensifierat sitt arbete för att försvara inte bara Israels rätt att existera, utan också dess politik. Inte minst i USA har den pro-israeliska lobbyen, vars främsta

organisation är AIPAC (American Israel Public Affairs Committee), varit så inflytelserik att det gett konspirationsteoretiker anledning att hävda att den amerikanska regeringen i själva verket går i dess ledband. Under senare år har det uppstått annorlunda judiska lobbyorganisationer: J-Street i USA och J-Call i Europa hävdar att de är lika stora vänner av Israel även om de intar en betydligt mer kompromissvänlig inställning i flera frågor och är kritiska mot den nuvarande israeliska högerregeringen. Enligt dessa organisationer motsvarar AIPAC:s hökak-tiga åsikter inte vad en majoritet av judarna anser. De duvaktiga organisationerna återigen anklagas för att trots sin uttalade Israelvänlighet stöda förslag som de facto skulle försvaga Israels ställning.

Judarna har alltid varit ett diskuterande och argumenterande folk. Att de har olika uppfattningar om Israels agerande är helt naturligt. Men i grunden finns alltid en lojalitet med den judiska staten. Denna lojalitet är dock en nagel i ögat på vissa. En central anklagelse mot judarna i 1800-talets antisemitism handlade om "den dubbla lojaliteten". Judarna i säg Frankrike ansågs inte vara primärt lojala mot Frankrike, utan mot det judiska folket. Idag är liknande anklagelser vanliga. Och varje gång situationen i Israel/Palestina hettar till angrips inte bara israeliska utan också judiska mål i Europa. Under senare år har judarna i Malmö upplevt att angreppen på dem ökat markant. Stadens socialdemokratiska kommunalråd förklarade att judarna kan skylla sig själva för detta. De borde tydligare ta avstånd från Israels politik om de vill leva i lugn och ro, menade han. Det är en märklig ståndpunkt: för att åtnjuta den självklara rätten att inte bli angripen räcker det inte med att man är en laglydig invånare. Man måste också ha "rätt" åsikter.

Vissa judar har en hög profil som kritiker av Israels politik. Av andra judar upplevs de ofta som självhatande judar eller så menar man att de försöker ställa sig in hos den Israelkritiska kultureliten. De judar som ihärdigt försvarar Israels politik anklagas igen för blind trohet av samma slag som förr fanns hos de Moskvatrogna kommunisterna. Enligt dem kunde ju Sovjet aldrig ha fel.

Oberoende hur diasporajudarna ställer sig till Israel löper de alltså risk att bli ifrågasatta.

När kärleken blir blind

Den kristna kyrkan har en föga smickrande historia vad gäller förhållandet till judarna, något som jag närmare beskrivit i boken *Murhatun Jumalan varjo. Antisemitismi kristinuskon historiassa* (2005), som jag skrev tillsammans med Matti Myllykoski. Den goda nyheten är att kyrkans relation till judarna på ett avgörande sätt har förbättrats. Den dåliga nyheten är att det krävdes ett fullskaligt folkmord innan kyrkan slutligen vaknade upp.

Idag för alla betydande kyrkosamfund dialog med judarna. Gamla tvistefrågor är rätt långt lösta, men i stället har det tillkommit nya. Till dem hör inställningen till den israelisk-palestinska konflikten. Lite förenklat kan man säga att de etablerade kyrkorna – som på engelska ofta kallas *mainline churches* – intar en kritisk inställning till den israeliska politiken. Det beror dels på en allmän humanitär och folkrättslig utgångspunkt, dels på att man har nära relationer till de palestinska kristna. Den palestinske biskopen Munib Younan valdes till exempel nyligen till ordförande för Lutherska Världsförbundet.

De mer konservativa eller evangelikala kyrkosamfunden – liksom de evangelikala kretsarna i de traditionella samfunden – är däremot i regel mycket Israelvänliga. En del till och med så pro-israeliska att deras "kärlek till Israel" utgör en central del av deras tro. I dessa kretsar finner man dem som kallas kristna sionister.

En kristen kan vara pro-israelisk av olika orsaker. Många kristna sionister är mycket insatta i förhållandena i Mellanöstern och stöder Israel av vanliga politiska skäl. Men för många handlar det också om teologi. Man tolkar Bibeln så att vi nu lever i den yttersta tiden då kampen mellan det goda och det onda, mellan Guds vänner och Guds fiender, ska kulminera. Det ser man som att Israels fiender kommer att vända sig mot Guds folk, Israel. Då gäller det för de sant kristna att vara på Guds, det vill säga Israels, sida. Ett kompromisslöst stöd till Israel blir därför ett tecken på sann tro. Ett annat motiv till att så kraftfullt stöda Israel är att man vill gottgöra för allt ont som kyrkan genom historien gjort mot judarna. Det är vacker tänkt, men man kan ju undra om man måste gå från en ytterlighet till en annan:

från ett totalt fördömande till en helt kritiklös uppbackning.

Många kristna Israelvänner har besökt landet otaliga gånger eller bott där. De känner därför till Israel väl och är också medvetna om landets brister. Men andra har en rosenröd romantisk bild och har svårt att inse att det finns stora fel och brister i det land som de älskar över allting. En ledande person på Finska Missionssällskapet har berättat hur vissa personer reagerat på informationen om att sällskapet bedriver hjälparbete bland prostituerade i Israel med att förundra sig över att det finns prostitution i landet.

Av någon anledning är den kristna Israelvänskapen speciellt stark i Finland. Varje höst vid den judiska lövhyddohögtiden samlas tusentals kristna sionister från hela världen i Jerusalem. En betydande del av deltagarna kommer från vårt land. Finland är också det antagligen enda landet i Västeuropa där demonstrationer för Israel samlar mer folk än demonstrationer mot.

Från socialistiskt experiment till imperialistisk apartheidstat

I januari 2009 gick vänsterpolitikern Harry van Bommel i en demonstration mot Israel i Amsterdam. Van Bommel skanderade "Intifada! Intifada!" Men de arabiska ungdomar som gick strax bakom honom hade ett annat budskap: " Hamas! Hamas! Gasa judarna!" Socialism och islamism, frisinne och fundamentalism, antirasism och Hitlerbeundran – vi ser en fascinerande politisk cocktail i dagens Europa.

När staten Israel föddes 1948 styrdes landet av socialister och kibbutzerna, ett av få exempel på fungerande socialism, var sinnebilden för den nya nationen. Den europeiska vänstern stödde Israel och såg landet som en förebild. Men Sovjetunionen tog snart parti mot sionismen och allierade sig med arabstaterna. Yttervänstern i Europa blev därmed fientligt inställd till den judiska staten. Bland socialdemokraterna var stödet för Israel dock starkt. Det är intressant att notera att de två främsta finlands-svenska vänsterpolitikerna genom tiderna, K-A Fagerholm och Atos Wirtanen, bägge var stora Israelvänner så länge de levde. Och de levde efter 1967, då så mycket ändrades.

Efter sexdagarskriget 1967 förändrades inställningen till Israel i grunden. Hittills hade man sett landet som den lille David mot den store Goliat, de fientligt inställda arabländerna. Nu var det plötsligt Israel som var den starka militärmakten som höll de försvarslösa palestinierna i ett järngrepp. Uppvaknandet inför Tredje Världens situation ledde till att den europeiska vänstern började se situationen i Mellanöstern som en konflikt mellan en kolonialistisk spjutspets, Israel, och en förtryckt ursprungsbefolkning.

Sedan dess har denna tendens fortsatt. Det finns ännu vänsterpolitiker som har kvar en positiv inställning till Israel: i Tyskland är detta vanligt och Göran Persson är ett nordiskt exempel. Men Perssons efterträdare som socialdemokratisk partiordförande, Mona Sahlin, går i demonstrationer där man viftar med Hamas och Hizbollahs flaggor. Kulturvänstern inte bara kritiserar, utan demoniserar Israel: det är bara att läsa Aftonbladet för att få exempel.

Det är inget fel i att kritisera Israels regering och dess politik när det finns skäl till det (och det har det funnits och finns fortfarande). Men för en stor del av dagens vänster har Israel blivit en besatthet. Det handlar dels om en demonisering där man är fullständigt ovillig att överhuvudtaget se några rationella förklaringar bakom Israels agerande. Ta till exempel det tidigare nämnda Gazakriget. Orsaken till att Israel angrep Gaza var att man till slut trötande på det regn av raketer som sköts från Gaza in i Israel. Detta är ett faktum som man bör erkänna, trots att man naturligtvis har full rätt att hävda att det i alla fall var fel av Israel att gå till attack. Men lyssna på Jan Guillou och andra Israelhatare: de hånskrattar åt förklaringen om raketer från Gaza och hävdar i stället att allt handlar om att Israel vill visa sina muskler och lära palestinierna att nöja sig med sin lott.

Dessutom nöjer sig vänstern inte bara med att kritisera Israels politik utan har allt tydligare börjat ifrågasätta landets existens. Argumentet är följande: Israel är enligt sin egen definition en judisk stat och därmed diskrimineras landets icke-judiska invånare (de utgör ca 20 %). En sådan stat saknar existensberättigande. Det man ofta glömmer är att det finns 22 länder som enligt sin grundlag är arabiska. Ingen

finner detta konstigt trots att det finns etniska minoriteter också i dessa länder.

Det är ofrånkomligt så att Israel mäts med helt annan måttstock än andra länder. När nio personer dödades i samband med att israeliska soldater bordade fartygen som var på väg till Gaza ordnades igen en gång enorma anti-israeliska demonstrationer runt om i Europa. Några veckor senare dödades hundratals muslimska uzbekier i Kirgizistan, medan flera hundratusen tvingades fly. Inga demonstrationer hölls. I hela västvärlden bedrivs en omfattande kampanj för bojkott av Israel. Ingen har krävt bojkott av Ryssland eller ordnat "Stoppa matchen"-kampanjer mot det ryska fotbolls- eller ishockeylandslaget trots att ryska armén i mitten av 1990-talet jämnade Groznyj med marken och dödade uppskattningsvis 100 000 civila tjetjener.

Hur kommer det sig att Israel/Palestina-frågan är en sådan *cause célèbre* för vänstern, men inte Darfur, Zimbabwe eller mänskorättigheterna i Kina (för att inte tala om Andijan eller Kirgizistan)? Jag har ställt den frågan till många vänstersinnade, men aldrig fått ett förnuftigt svar.

Som sagt, den israelisk-palestinska konflikten är inte som andra konflikter. Den får spaltutrymme, den väcker engagemang, den delar opinionen, den lämnar få neutrala.

SVANTE LUNDGREN

En välgrundad "besatthet" – kommentar till Svante Lundgren

I sin på många sätt informativa och intressanta artikel frågar sig Svante Lundgren varför just den palestinska-israeliska konflikten väcker ett så exceptionellt engagemang. Han föreslår flera förklaringar, men bara snuddar vid den i mitt tycke mest uppenbara. Den följer direkt ur hans konstaterande att Israel representerar "västvärlden" i Mellanöstern.

Poängen är att vi, som delar av detta "väst", är medansvariga för alla Israels handlingar, vare sig vi vill det eller inte.

Länken till detta ansvar går förstås över USA, vars strategiska intressen i området är den viktigaste enskilda faktorn bakom det faktum att Israel blivit en så osannolik succé-story (den näst viktigaste faktorn är naturligtvis de judiska organisationer som med USA:s stöd har förverkligat det sionistiska projektet).

Som delar av det "väst" som leds av USA är vi medbrottsliga till den etniska rensning av Palestina som inleddes 1948, som har fortsatt, ibland med låg, ibland hög intensitet, och som kommer att fortsätta ännu länge. Här kan man säga att pogromernas och Hitlers skugga sträcker sig långt in i framtiden.

Vårt medansvar är, som jag ser det, ett fullt legalt skäl till att en massaker i Gaza angår oss på ett annat sätt än en massaker i till exempel Andijan eller Groznyj. (Att vi struntar i Andijan (fast vi inte borde göra det) är för övrigt inget bra argument för att strunta i Gaza.)

Som Lundgren också noterar uppfattas Israels handlingar av de drabbade som symboliska för västvärldens överlägsna militära styrka och arrogans. Många utomstående hoppas på "fredssamtal" men de facto har Israels (och USA:s) projekt lyckats så över förväntan att något behov av förhandlingar och samtal inte föreligger. Vad kunde Israel, som redan vunnit allt, ha att ytterligare vinna på att förhandla med en i grunden slagen "fiende"?

De samtal och den "fredsprocess" vi ser är mediala fiktioner som upprätthålls för att slå dunster, trygga flanken, ge omvärlden en föreställning om ett "rationellt" beteende. Under tiden fortsätter bosättningarna att skapa nya fakta på marken.

I slutet av artikeln går Lundgren åt "yttervänsterns" Israel-kritik med överraskande hetta, en hetta som sticker ut ur textens annars sakliga och balanserade ton. Lundgren verkar säga att rötterna till vänsterns kritik ska sökas i Sovjets arabvänliga politik efter 1967. Det är ett märkligt argument, av tre skäl. För det första upphörde Sovjet att existera för snart 20 år sen och de (rätt fåtaliga) Moskvatrogna kommunistpartierna i väst med den. Vem frågar idag efter Sovjets linje då? För det andra var Sovjets skäl att stöda vissa arabländer strategiska och rationella, inte moraliska, på samma sätt som USA:s skäl att massivt stöda Israel är strategiska och rationella, inte moraliska. För det tredje torde den israelkritiska "yttervänster" som Lundgren syftar på vara samma "yttervänster" som i tiden lika tydligt tog avstånd från diktaturen och mänskorättsförtrycket i Sovjet. Av välkända skäl var den opinionen svag i Finland, men det är en annan historia. Finland kan inte projiceras på Europa.

Det är kanske smickrande för "vänstern" att Lundgren tillmäter dess ställningstaganden ett så stort inflytande på opinionen. Seriös Israel-kritik hittar man i alla fall också på många andra håll (Lundgren nämner ju själv flera). De intressantaste grupperna i det här sammanhanget är, tycker jag, journalister och mänskorättsaktivister som själva rört sig mycket i konfliktzonen. Västerländska ögonvittnen – "opartiska" i den meningen att de själva är varken judar, muslimer, araber eller gammaltestamentliga kristna – tenderar att kritisera den israeliska politiken hårdare ju mera de sett av den (utan att för den skull nödvändigtvis stöda Hamas).

Också forskare, ledarskribenter och så kallade vanliga människor för fram välgrundad Israel-kritik, utan att de alla nödvändigtvis räknar sig till "vänstern". För en tid sedan råkade jag av en slump sitta vid samma bord som en finländsk företagare som arbetat några år för en stor västerländsk hotellkedja i en stad på Västbanken. Han var chockad över det han sett av Israels militära framfart – knappast enbart för att den ledde till att hans hotell måste stänga.

Tidskriften *The Economist* satte rubriken "Israel's wasted victory" på sitt temanummer 40 år efter sexdagarskriget (2007). Många andra borgerliga ledarskribenter och utrikesredaktörer förhåller sig på motsvarande sätt reserverat. Den kristliga finlandssvenska tankesmeden Olav S. Melin kallades, efter en text som yttrat sympati för palestiniernas situation, upp

på Israels ambassad för tillrättavisning, avslöjade han nyligen i en kolumn i *Hufvudstadsbladet*.

När Svante Lundgren målar upp en bild av besatta "Israelhatare" inom "yttervänstern" (inklusive Mona Sahlin, tydligen) har jag svårt att få syn på den stora skiljelinjen mellan dem och andra kritiker. Grundfrågan är hela tiden palestiniernas rätt till sitt land: "Judarna om någon borde veta vad hemlöshet är, Auschwitz kompenserar man inte genom att nya miljoner berövas sin bärande nationella identitet", som Johannes Salminen skrev i essän "Dagbok från Israel" (1984).

Ockupation är ockupation, också när resultatet är en ny stat. Om en del opinionsbildare inom vänstern synligt varit med och lyft fram de humanitära och folkrättsliga aspekterna, så hedrar det dem. Men i sanningens namn har detta gjorts också av många andra, av annan politisk färg – inklusive grå. Lundgren kräver förståelse för Israels agerande, i stället för demonisering, men demoniserar själv *Aftonbladet* och Jan Guillou, fränkänner dem alla rationella motiv. "En stor del av dagens vänster" är enligt Lundgren "besatt". Kan det vara så fruktansvärt enkelt? Här finns en blind fläck.

Men kanske måste man verkligen vara "besatt" för att tala om folkrätt – inte minst i det egendomliga landet Finland där, som Lundgren skriver, flera går i demonstrationståg för Israel än för Palestina(!). Finlands traditionella brist på en egentlig intelligens, vår isolation från omvärlden och vår låga kunskapsnivå om allt som inte angår (verkar angå) oss själva direkt hör säkert till orsakerna. Att ingen finländsk aktivist (däremot flera rikssvenska) var med i Ship to Gaza-aktionen i våras är ett av de många uttrycken för denna isolation. Vi ligger helst lågt, och ser det till och med som en dygd och klokhet. En selektiv brist på stöd för ett folk som, till skillnad från oss själva, förlorat sitt land är i alla fall ingen egenskap att idealisera.

TRYGVE SÖDERLING

Att älska en stad – Zena el Khalils Beirut

Zena el Khalil inleder sin romandebut *Beirut, jag älskar dig* med att i stora penseldrag måla upp ett par av sina tidigare liv. För 100 år sedan: pojken Hussein, hemma från en liten bergsby i Libanon, emigrant på väg till New York. Hans död i unga år på den förlistade Titanic som i el Khalils händer blir en symbol för ett Amerika som inte vill släppa in främlingar. Hussein som ångrar att han lämnat sitt hemland och i andeskpnad promenerar tillbaka till Libanon. Nästa liv: den drusiska kvinnan Asmahan, sångerska. Hon trot-sar de traditioner och könsnormer som finns i det konservativa arabiska samhället och lever ensam, med sången som man och familj. Hon försöker leva ett lyckligt liv, sliten mellan intrycken från väst i form av tv-shower och framgångsrika artister och familjen och omgivningen som vill att hon ska anpassa sig till en livsstil värdig en kvinna i hennes position.

Dessa två öppningsscener är beskrivande för de teman som tangeras i *Beirut, jag älskar dig*, en självbiografisk roman om el Khalils tillvaro som kvinna och konstnär bosatt i Beirut, och tidvis också i New York. El Khalils namn blev känt under Israels krig mot Libanon sommaren 2006, då hon bloggade från sin lägenhet i den ständigt bombhotade staden. Det mesta av de händelser som skildras i boken är verklighet och avhandlas också på bloggen. El Khalil skriver personligt om sitt dagliga liv, om människorna omkring sig: hennes bästa vän som dör i cancer och hennes många pojkvänner som hon av olika orsaker inte lyckas hålla ihop med och som får symbolisera staden Beirut: rastlös, pinad, kaotisk, men också passionerad, lidelsefull och fylld av kärlek.

El Khalil, som själv har växt upp i Nigeria och London, men är libanes till börd, beskriver träffsäkert den ambivalenta känslan av att som immigrant eller omkringflyttande kosmopolit söka sina rötter och sitt hem. Hur länge måste man bo i en stad innan den öppnar sina armar och drar en till sig? Vad är det som får en att känna sig hemma? Varför återvänder man gång på gång till Beirut, en stad i kaos, en plats där människor lever under konstant krigshot och bearbetande de trauman man dragit på sig under tidigare krig? När el Khalil är i Beirut frågar hon sig varför hon inte

lämnar denna härjade plats och åker tillbaka till New York, hon har ju alla möjligheter. När hon inte är i Beirut har hon hemlängtan.

Om New York får man ofta höra att staden tar till sig varje främling och nykomling. Ändå ter den sig i el Khalils ögon kall och reserverad, ända tills hon lär känna en libanesisk man som äger en schackaffär i Greenwich Village. Han tar med henne ut till de arabiska delarna av Brooklyn för matuppköp mitt i natten och visar henne en sida av staden hon aldrig sett tidigare:

Vi laddade med arabisk mat, som vi ofta inte kunde köpa i vanliga affärer, betalade och tog oss sedan tillbaka till hans lägenhet. Hemvägen gick snabbare. Jag var upphetsad och kunde inte sluta prata om vad jag hade sett. Jag var så glad, det kändes som om jag till slut fick lov att tillhöra den här staden. Allt jag hade behövt var något som påminde mig lite om hemma, och nu hade jag fått det. En liten gest som kunde föra mig ett steg närmare den familj jag hade lämnat. Jag undrade över alla andra som bodde i denna väldiga stad. Hade de också ett utlopp någonstans? Det måste de. Det måste vi ha. Det är så vi överlever.

På samma sätt som staden kan öppna sig för en kan den också plötsligt sluta sig. Det obehag och känsla av utsatthet som el Khalil upplever efter tvillingtornens fall får henne att packa sina väskor och slutgiltigt åka tillbaka till Beirut. Som muslim och arab stirras hon ut på New Yorks gator, hon känner sig anklagad och hotad.

Libanons jord är den jord som format hennes hjärta, men hon har växt upp i ett västerländskt samhälle som accepterar hennes pojkflickighet och hennes konstnärsambitioner på ett annat sätt. Att inleda sina universitetsstudier i Beirut var inte heller något självklart val:

Jag hade varit i Libanon många gånger som barn och alltid hatat det. Jag hatade hettan. Jag hatade trafiken. Jag hatade bilarnas eviga tutande [...] hatade att folk jämnt skulle nypa mig i kinderna, tala om hur fet jag var och sen försäkra mig om att jag en vacker dag skulle hitta en make som kunde tänka sig att bortse från min vikt och min bristande sociala kompetens. En som kanske till

och med skulle stå ut med mitt läsande och tecknande och min tillbakadragenhet. En som skulle lära mig arabiska med sina kyssar och smekningar.

El Khalil beskriver på ett övertygande sätt de tudelade känslor som väl varje person som har sina rötter i flera olika länder eller kulturer tampas med. Hur man kan hata vissa sidor av en kultur men ändå vara dömd att älska den, för den är en del av en. Känslan av att inget hellre vilja än att bo på en specifik plats där man känner att man hör hemma, men varje dag där måste föra en kamp för att anpassa sig till dess rytm och kutymer. Att ändå längta sig till döds efter den då man är borta, att som el Khalil i Oslo på konferens gå och köpa en tidning på arabiska och gå omkring med den, synligt tryckt mot bröstet, i hopp om att någon annan arabisk person ska se den, inse att hon är libanes och börja tala med henne för att lindra hennes hemlängtan.

El Khalils bok handlar om allt detta: främlingskapet, hemkänslan och -längtan, konflikten mellan olika livsstilar och traditioner, men framförallt är det en hyllning till staden Beirut. El Khalil kan, med sitt poetiska, suggestiva språk – Annika Ruth Perssons översättning lyckas väl med att överföra rytmen och känslan – sätta fingret på precis vad det är man älskar när man älskar en stad för vad den är. Stundom låter det hela nästan som en turistbroschyr, och jag vet inte om någon kan läsa denna roman utan att få en obeskrivlig lust att besöka staden. Denna känsla blir hos mig starkare än någonsin när el Khalil i en slags *stream of consciousness* listar saker hon älskar med Beirut. I uppräknningen återfinns bland annat detta:

– att äta *manouche*, varma bakverk med smält ost, klockan 6 på morgonen efter en natts drickande, dansande, fortkörning med nedfällt tak på min bil medan Rayess Bek rappar om Beirut (tyst) och jag känner mig oövervinnelig

– att bada, bada i vårt hav, i Sour och Batroun, bada på natten, hålla andan under vattnet så länge jag kan

– att vara på Corniche och se purpurstrimman, den första färgen som skjuter upp över bergen när solen går upp

– salvia på vintern, vinter, regn, det första regnet i Beirut, lukten från dammet

– att slicka en älskares hud efter en dag vid Medelhavet

Denna känsla och kärlek i beskrivningen av staden är en av bokens främsta styrkor. Pulsen, dofterna, de slitna fasaderna, livet som pågår i kvarter och bostadshus. Hur det känns att flanera på dammiga gator, känna brisen från Medelhavet, att älska till böneropen från moskén och att hela tiden leva i spänning för nästa krig, nästa bomblarm. För i Beirut lever man i ett konstant kristillstånd. Man vet aldrig när nästa krig sätter igång, när Israels militärplan igen tjuver över hustaken. Och man kan inte leva i skräck och väntan: trots alla inbördeskrig och ockupationskrig, trots massakrer och bomber måste man försöka leva ett vanligt liv, försöka leva med staden.

El Khalils Beirut är skönhet med stora risker, självmord och salighet. *Beirut, I love you* förmedlar just denna känsla. Den beskriver en tillvaro i en stad som är vacker, hetsig och farlig på ett sätt som el Khalil själv liknar med närdrunkningsscenen i *The Piano*. Och man kan trots allt inte göra något annat än stämma in i hennes hyllning.

YASMIN NYQVIST

El Khalil, Zena 2010: *Beirut jag älskar dig (Beirut, I love you)*, översättning Annika Ruth Persson. Ordfront: Stockholm

"In the Name of the Father, the Son, and the Holy Gun". El Khalil 2008.

Läs Khalils blogg från sommaren 2006 på <http://beirutupdate.blogspot.com/>
El Khalils hemsida med mera konst hittas på <http://ziggydoodle.com/>

Söner tecknar barndomslandskap

”Varumärket” Stig Claesson, Slas: närmare hundra böcker, tusentals målningar, teckningar, artiklar, krönikor. Habitus: något av en arbetarförfattare, med enkel men svårimiterbar stil. Folkkär, populär bland en trogen krympande skara svenska läsare med känsla för det gamla folkhemmet. Sonen Nils bok om sin far har ett underligt namn: *Blåbärs-maskinen*.

Mikael Enckells *Om konsten att älska skriften* handlar om författare som George Eliot, Irène Némirovsky och Helen af Enehjelm. Den för mig intressantaste essän berättar om modern Heidi Parland.

En skrift om mor och en om far... att jag valt att presentera de inbördes så olika texterna ihop beror på tematiken och smärtpunkterna. Det handlar om letandet bland minnen... om glädje, brist, saknad, sorg.

Slas var en signatur likt Bang och Jolo. Hemma eller på gatan gillade Stig Claesson inte att kallas så (här nedan – märker jag efteråt – använder jag Slas växelvis med Stig Claesson och Stig).

Sonens bok är en räckla biografiska nedslag, kortnoveller kring smärtans nollpunkt. Stilen påminner om pappans lakoniska prosa. Ett exempel: ”Han äter nästan inte, lever på näringsdryck, råa ägg och starköl. / Stig verkar också ha slutat borsta tänderna. Han sköljer sig bara då och då med högtanigt munvatten”. Eller: ”Många av Stigs nära vänner dog tidigt, eftersom de levde hårda liv. / Alkohol, självmord, cancer och hjärtinfarkter. / Stig klarade sig, kanske för att han var så noga med sin hälsa när han inte drack”.

För mig som alltid tyckt om Stig Claesson och läst kanske tjugo av hans verk blir boken först något av en chock. Varför? För den nakna skildringens skull, inblicken i periodsupandets dramaturgi: växelvis vardagsrummets ökända flodhäst och disciplinerad arbetsmyra... dramat uppfört inför det lyhört iakttagande barnet, familjens lille kodknäckare.

På pärm bilden sitter Stig i soffan iklädd rutig skjorta och spelar kort. Mysigt. Mera velourpappa än patriark, verkar det som. Men Stig tog till exempel inte del i hushållsarbetet. När den Quebec-bördiga hustrun Taki (med indianblod i sig) skaffar sig ett jobb på Sveriges Radios utlandsredaktion skäller han ut henne. Stig ville likt en arbetets hjälte ensam försörja sin familj. Utsprungen ur de klara kräftvattnens Fattigsverige som han var blev det en hederssak att inte ligga socialstaten till last. Tvärtom gällde det att ha en så stor distans som möjligt till byråkrati och andra samhälleliga funktioner.

Sonen lyfter fram krogen som social arena. Framförallt den av Svenska Akademien ägda Gyldene Freden i Gamla stan. Där fick pojken vara med och träffa lustiga typer. Evert Taube iklädd morgonrock. Slas uppskattade Taube som person men hade svårt med hans böcker (Taubes sånger då? Nämnas inte, överhuvudtaget ingen musik; jag anar att Stig Claesson inte var ”musikmänska”; eller tyckte han om spelmanslåtar?)

Om Nils Ferlin inte ett ord. De bör ha råkats mer än en gång på livets väg.

På ”Freden” talade Stig en gång allvar med rektorn för skolan där sonen blivit mobbad av en lärare. Saken åtgärdades tvärt. Fixarpappan. Betalade alltid kontant. Inga kort... hade han ens mobiltelefon?

Hur många svenska män rakar sig i salong numera? Det gjorde Stig in i det sista, efter simhallsbesöket. Före jobbet i ateljén.

Slas stod för det rejäla, gamla samhället: rättvisideal, jämlikhet, fananamma. Vänskap. Efter kriget var han ung volontär i Titos vägbyggarbrigad. Optimism i det nya Europa. I många av hans böcker återkommer minnen från tiden vid spadskäftet.

När muren 1989 fälldes var Slas inte euforisk, snarare bekymrad. Han kände Berlin på sina fem fingrar, njöt av att strosa omkring där och teckna, gå på boxningssgala (boxning som det gamla samhällets sport).

Nog förstod Stig murens tragik. Hans oro gällde den ohämmade kapitalismens framfart. Han reagerade med mårn, reptilhjärnan. Stod villrådigh och målade kor i månsken.

Förmildrande omständighet: synbarligen var Slas aldrig våldsam. Slog aldrig sin fru (?).

Intressant nog beger han sig på charterresor "till södern". Ofta ensam, ibland tillsammans med sonen (aldrig frun?). *En vandring i solen* heter boken från Cypern.

Jag tror inte att Slas använde uttrycket "kvalitetstid". Knappt heller "dysfunktionell". Men det är i spänningsfältet mellan dessa moderna begrepp som sonen rotar efter farsan sin.

Han minns att föräldrarna tillsammans tyckte illa om psykologer. Sådana fanns i bekantskapskretsen, de hade barn som skomakaren – utan skor.

Som författare och konstnär stod Stig Claesson enligt sonen för "enkla, hederliga saker. / En vänskap. / En viss nostalgi gällande jordbruket och den stadsbebyggelse som rivs. / Värme, humor med en sorgsen klang i botten. / Svensk blues, fast med lite kantigt drag av repig *machismo*". Pappas litterära stil karakteriseras på ett ställe: "Språket trevar fram och tillbaka och gungar fram på fyrkantiga ben. Den lite omkvädande sugande rytmen som Stig använder i sin prosa är delvis *en återspeglning av ett kemiskt tillstånd inne i hans hjärna som filtrerats och renats genom nedskrivning och korrekturläsning*."... "Omkvädande sugande rytmen" är bra sagt, men det av mig kursiverade slutet av meningen begriper jag inte.

Genren liv och verk är populär. *Ihmisen ääni* (*Människans röst*) hette 70-talets finska pionjärse-

rie med författarmonologer. I föl kläddes Paavo Haavikko och Kone-chefen Pekka Herlin av i gräll belysning... också jag vill stilla min nyfikenhet på beundrade figurer.

Sonens stycken är korta, han använder ofta likt pappan nytt intag för varje rad. Många tycker inte om den stilen. Jag gör det: "Stig menade att han kände på sig när någon dog. / Klockor kunde stanna. / Djur började uppföra sig underligt. / Den definitiva sidan av döden passade inte Stig".

Stig 'Slas' Claesson, på Berns i Stockholm som årets Bernsstipendiat 1966. Bild: Wikimedia Commons

I januari 2007 börjar strålbehandlingen: "Tretiofem gånger läggs Stig under strålkannen, vinter, tidig vår. / Jag följer med de första gångerna, sedan tar hemtjänsten över".

Han får besök vid sjukbädden: "En tjej från Ukraina, som Stig byter några ord på ryska med. / Folk från Finland, olika delar av Latinamerika, Etiopien, Somalia. / [...] / Hela Förenta nationerna tar hand om honom, berättar Stig".

Folk langade åt honom på dödsbädden: "Skuldiga röster som berättar att Stig ville att de skulle ta med sig öl när de kom på besök. / En finlandssvensk stämman får det att låta extra sorgligt: Han tiggde ju så!"

Vem var finlandssvensken? Inte jag.

Men jag träffade nog Stig Claesson. En gång. Han hade ett varmt förhållande till Finland, reste omkring här med översättaren Jens Hildén och ville på senare tid enligt uppgift inte uppträda i TV annat än i Tom Backmanssons finländska program. Tomppa lade in ett ord för mig innan jag ringde för att få en

intervju med Stig Claesson. Mitt TV-program skulle handla om var konstnärer och författare tar sin inspiration ifrån. Stig bemötte mig vänligt när jag en vårdag ringde honom. ”Jag sitter just och solar mot husväggen”, sa han. Vi kom överens om intervjun i Stockholm. Träff på en krog på Söder och sedan upp till hans bostad som låg nära.

När Stig kom in på krogen såg jag att han var berusad. När han satte sig ner vid bordet och beställde mat och dryck insåg jag att det inte skulle bli någon intervju. Vi pratade på krogen om ditt och datt. Jag hade med mig en bok av honom som jag nyss läst och tyckt om, *Bönder*. Han blev blyg då jag tog fram novellsamlingen och sa att jag tycker den hör till det bästa han skrivit. ”Du vet, jag kan inte tala om mina böcker, och vet inte alls hur dom blivit skrivna. Din intervju skulle visst handla om inspiration. Det har jag heller ingen aning om, åtminstone inte någon sådan insikt som jag kunde tala om i en intervju för kameran...”

Så det blev ingen intervju men en eftermiddag jag minns livet ut. Eftersom jobbet ändå var sumpat tog jag några glas med Stig. Han var då resligt full. Vi lämnade krogen och begav oss till hans bostad som låg alldeles nära. Jag fick stöda honom på väg upp. I lägenheten med de kalt möblerade rummen lyste vårsolen in. Stig satt på en stol, vi drack öl tillsammans. Han blev lite jolmig och beklagade att han förstört jobbet för mig. Det var sant att jag hade kommit med båten bara för hans skull. Men det var bara att ta. Sådant händer.

Om en stund sa han: ”Gå in i köket, in i garderoben till vänster, där finns målningar radade i en hög på golvet. Ta en tavla, vilken du vill!” Jag valde en oljemålning föreställande ett svensk sommarlandskap med en lada, träd, och på ängen betande kor i månsken. Med den naivistiska idyllen under armen lämnade jag våningen. Stig skrev ett kort brev till mig senare där han åter beklagade det skedda. Jag svarade honom att det inte var så farligt, tackade för visiten och målningen och önskade honom allt gott. Det var första och enda gången jag träffade Stig Claesson.

Med detta minne och hel trave böcker hemma (plus målningen på väggen) har jag läst Nils Claessons bok om sin far. Med en allusion till romantiteln *Ni*

har inget liv att försäkra tänker jag: det finns ingen idealbild att rasera.

Stig Claesson dog den fjärde januari 2008 på eftermiddagen. För mig är han en av den svenska litteraturens stora författare. Jag hoppas att folk hittar fram till hans böcker. De är sedemålningar från det tjugonde århundradets slut, med en gripande ton, humor och en stor kulturkännedom.

Samtal på ett fjärrtåg, Vem älskar Yngve Frej?, Döden heter Konrad, Blå måndag, Att resa sig upp och gå, På palmblad och rosor, Henrietta ska du också glömma, Lika oskyldigt som meningslöst, Allt står i lågor, Utsikt från ett staffli, I boulevardens skugga, Blå måndag, Skam den som fryser, Kärlek rostar inte, På palmblad och nässlor, Min vän Charlie, Vandring med mig själv, Sov du så diskar jag, God natt fröken Ann... boktitlarna som minnesramsa.

Namnet *Blåbärsmaskinen*... det står för skopan som används för att göra handplockningen av bär effektivare. In i det tandade gapet hamnar blad och rosk. Blåbärstriset kalare efter varje ryck.

En bild. Som boktitel inte så välfunnen.

”Han satt alltid och solade vid stugväggen”, skriver sonen.

Epilogen har två rader: ”Stigs aska ligger strödd i en sjö / inte långt från stugan i Västergötland.”

* * *

Mikael Enckell skriver omsorgsfullt, ofta utmanande snårigt och ålderdomligt. Som psykoanalytiker spetsar han texten med tankar och ord som får mig att tänka på egna regressioner och förträngningar, samt hoppas på de reparativa åtgärdernas tillräcklighet... så att jagets känslomusik hålls någorlunda intakt.

Det fyrtiosidiga stycket i boken *Om konsten att älska skriften* heter i all enkelhet ”Heidi”; ett intimt och finstämt porträtt där även skuggorna tillåts vandra.

Som bokälskare var Heidi en mästare i skapande ”verklighetsflykt”. Sonen minns hur hon läste Dickens högt. Herr Winkle i *Pickwickklubben* helade själen minst lika bra som äggtoddyn ”hobbelbobbelt” hjälpte mot öronvärk. Också Holbergs komedier fick barnen höra... och då förstår jag att avståndet från

kulturhemmet till dagens värld är enormt. Senare rekommenderade Heidi med bibliotekariens älskvärdhet böcker åt barnen, inte bara klassiker utan också populära författare som Gustaf Jansson och Frank Heller (och hon introducerade judendomen för Mikael med en samling judiska vitsar). Heidi läste som tioåring *Odysséen* hon fått av farfar, nationalskaldens son, bildhuggaren Walter Runeberg.

Alltid en läsare... men under slutet av hennes liv kröp det fram att hon gärna hade skrivit mera själv, författat. Familjen och jobbet på biblioteket i Grankulla var inte nog... inte heller översättningarna av bland andra Jung, Jotuni och Waltari, eller bokartiklarna för *Arbetsbladet*, *Helsingin Sanomat* och *Nya Argus*.

”Min mamma [...] var en för andra och för sig själv påfallande gåtfull personlighet.” Så börjar sonen sin teckning i minnet. Hon kom från ett konstnärshem (farfarsfar och farfar nämnda ovan). Fadern Nino Runeberg var ”teosof och frimurare med dragning till esoteriska sfärer”, översatte *Bhagavad-Gita* och skrev historiska romaner som dottern inte tyckte om. Hemma tycks pappan, på ett ibland skräckinjagande sätt, ha representerat lustprincipen, medan mamman Mimmi stod för hushållet-realtetsprincipen.

Heidi hade svårt med bäge föräldrarna. Utanför Nylands nation träffade hon den unge konstnären och författaren Rabbe Enckell, gifte sig och lämnade fort hemmet. Sonen skriver: ”När hon i tjugooårsåldern bildade sin första familj, valde hon – i synlig motsats till sin eruptiva, pianospelande, högröstade och koleriske far – en tillbakadragen, ängsligt försiktig och i alla sina yttre åthävor anspråkslös partner”.

Äktenskapet var åtminstone först en högtid, i en av sina böcker skrev Rabbe dedikationen: ”Till Heidi som skriver alla mina bra böcker och målar alla mina bra tavlor”.

Åren går. Symbiosen makarna emellan bryts då Oscar, radikal ung psykiater ur den parlandska brödraskaran, träder fram. Det är bäddat för den våldsamma fighten Enckell-Parland, som Mikael

Enckell har behandlat grundligt tidigare. Blodet från svartsjukedramat i italiensk stil har sugits in i själens läskapper och tolkats som figurer i ett Rorschachtest. Här bara antyds traumat.

”Heidi i brun blus”, Rabbe Enckells porträtt 1931. Ur Louise Ekelund: *Rabbe Enckell, gräshoppans och Orfeus diktare* (1999).

Livet är inte en dans på rosor, ibland är det en dans på rovor.

För Mikael Enckells del resulterade skilsmässan i att han från fyllda åtta till fjorton års ålder tillsammans med syster Birgitta mer eller mindre separerades från modern. Mommo Mimmi i Grankulla fick tjäna som förvaringsplats.

Författaren ser modersdeprivationen, saknaden efter mamma, som ett sår men också som ett embryo för kommande litterär inriktning. Han talar om ”en stämning av landsflykt och exil, som för all framtid gjorde mig benägen att identifiera mig med de fördrivna och urskilja det psykologiska nödtvånget av att upprätthålla en inre bild av och trohet mot såda-

na livsuppehållande faktorer som inte längre finns omedelbart representerade i den yttre realiteten.”

Dunkelt sagt, men jag tolkar det som att barndomens övergivenhet öppnade porten till bland annat judendom och psykoanalys. Utan den bryska skilsmässan och Heidis åtföljande ”gökmoderaktion” skulle vi – i form av sonens författarskap – ha färre nycklar också till tolkningen av litteratur och film. Rabbes knivning av Oscar och Heidis ”svek” var alltså på sikt en kulturgärning (sic!).

Ironin stockar sig i halsen. Kanske jag tyr mig till stilmedlet som en reaktion på författarens ibland irriterande inlindade sätt att skriva.

Var det faktiskt hela tiden så jävligt att vara separerad från morsan? Hur sköttes det konkret? Hur ofta var barnen hos mommo, hur ofta på barnhem? Rabbe hade knappast dem hemma hos sig, fanns det inget skyddsnät i form av andra närstående? Var firades julen, somrarna, sportloven?

Det handlar om ”själens utveckling”, ungdoms-plågor, vuxennojor, misstro, tillit. Jag menar inte heller att Mikael Enckell skulle behöva säga vilken senap de hade till korven...

Ställvis är sonen vag på ett gåtfullt sätt. Han undrar varför modern ammade så länge, antar att det berodde på hennes egen dåliga modersrelation och betecknar det som ”en återanknytning till något tidigt förlorat”.

Heidi beundrade italienska mödrars sensuella frigjordhet mot sina barn. Sonen skriver att det i Heidis understrukna tendens att uppmuntra och prisa ingick ett sensuellt element ”som av något kritiskt sinnat vittne kunde ha betecknats som ’förföriskt’”. Tydligen inte av honom själv.

Modern insisterade på att få tvätta den förpubertale Mikaelens lugg i badkaret, hon badade bastu tillsammans med honom ännu vid en ålder då han kände sig generad.

Mikael säger sig ha en motvilja mot grov sexualjargong (och jag minns i skrivande stund hans enda reservation mot Kubricks film *Eyes Wide Shut*. Den gällde slutrepliken ”Let’s go and fuck!”)

På bokens innerflik finns ett fotografi av författaren poserande framför ett skyltfönster som liknar en sexshop. Lustigt.

Jämfört med Rabbe Enckell framstår Oscar Parland som en virvelvind.

Sexuallivet fick ett nytt lyft, i böckernas tillkomst är Heidi däremot mindre med... snarast läste hon korrektur. Efterhand får hon, då paret flyttar för att bo i anslutning till sjukhuset i det italienskt fagra Pitkäniemi och senare till Nickby, en allt aktivare roll i jobbet tillsammans med Oscar.

Heidis italienska ideal inbegrep i viss mån sjukhusträdgårdarna men inte köket, hon hatade också sömnad och att städa garderober, ”åtminstone före decennieskiftet 1959–60”(!) (vad hände då?). När husan Dagmar Stenberg tog ledigt gick familjen ut och åt eller levde på te och skorpor.

Texten hade vunnit på att finslipas, kanske förenklas, preciseringar saknas, dubbleringar förekommer. Ändå är det intressant. Skönlitterärt är stilen mera Proust än Hemingway, mera Freud än Ove Wikström, men så är det också en bok av författarens och analytikerns hand, om människoblivande och läkning... skriven för honom själv, åt andra att läsa. Ett sorgearbete i försoningens tecken.

Själv besökte jag en gång Heidi och Oscar Parland i deras hem i Munksnäs, för att banda in minnen av Henry. Jag blev mycket vänligt bemött. Heidi var gammal och vacker, Oscars skorrande r-ljud och buskiga ögonbryn var bekanta från tidigare. Jag tror jag blev bjuden på te och skorpor. När jag lämnade huset stod båda i fönstret och vinkade.

Mikael Enckell skriver: ”En synbild från dessa år utgör ett glädjeämne. Upprepade gånger medan jag väntade på spårvagnen efter ett besök, stående på hållplatsen utanför deras fönster och balkong i andra våningen, stod de sommar som vinter, bredvid varandra bakom fönstret eller på balkongen och vinkade, då och då, tills spårvagnen kom”.

TOM ÖSTLING

Nils Claesson: *Blåbärsmaskinen*, 179 s., Ruin förlag 2009

Mikael Enckell: ”Heidi”, ur *Om konsten att älska skriften*, Söderströms 2009.

Ebbe Linde som översättare

Ebbe Linde (1897–1991) förblev den gränslöst vetgirige kulturarbetaren ända upp i hög ålder. Återvänd till Östergötland och Norrköping, svårt synskadad, letar han efter talböcker på biblioteket och förklarar för bibliotekarien att han även vill ha böcker för att förnya sina språkkunskaper och därtill börja läsa finska, ett språk han inte hunnit med. Varför han så sent i livet vill börja studera ett helt främmande språk vet vi inte. Och det är kanske ointressant.

Noten illustrerar Ebbe Lindes aldrig sinande och rotlösa nyfikenhet och mångsidighet. Han var naturvetare och humanist. Arbetade ett kvarts sekel som lärare i elektrokemi vid Chalmers Tekniska Högskola, debuterade som poet 1924 med diktsamlingen *Bräsch* som åtföljdes av flera andra, skrev dramatik, essäer och självbiografiskt inriktade verk. Han verkade som teaterkritiker i *Bonniers Litterära Magasin* 1941–1953 och i *Dagens Nyheter* 1948–1964; han förestod en tid en experimentell friskola i Kolmården, var pionjär inom psykoanalysen i Sverige och frontfigur i det göteborgska Clarté. I sin roll som radikal debattör framträdde han som frihetlig internationalist, syndikalist och ateist. En trolös sjuttonhundratalsmänniska av Guds nåde var han! Och som sådan inte alltid (be)trodd.

Vilhelm Mobergs kluvna syn var typisk: ”han [Linde] lider av en lätt sinnesrubbing, som ständigt sätter honom ur balans, så att hans omdömen i regel blir alldeles uppåt väggarna [...] Jag börjar alltid att läsa en recension av honom med spänning: på vilket sätt ska Ebbe vara tokig i dag?” (den 23 mars 1961 i *”Du tror väl att jag är död”*: Vilhelm Mobergs brev 1950–1973). Linde föddes i Krokek nära

Kolmården den 27 september 1897 och dog den 13 november 1991, 94 år gammal.

Alla de här inriktningarna och egenskaperna präglar Ebbe Lindes översättningar, både vad avser de textval och den översättningsstrategi som de representerar. Han utvecklar tre övergripande och samspelande förhållningssätt. Det är dels hans motstånd mot det normativa i gestaltning och tolkning och fascinationen för det gränsöverskridande, vare sig det berör sexualitet eller litterär kanon; dels synen på översättning som metafor för det ultimata och ideala demokratiska samtalet; dels hans obändiga strävan att genom översättning övertala, övertyga och förmedla kunskap – sin specifika kunskap. Det faktum att han ibland i denna iver lade sig alltför nära den förmente svenska läsaren kunde få alienerande konsekvenser av det främmande, som vi skall se.

Textvalet är del av en översättning och det är speciellt så i Lindes fall; hans val återger en översättningsideologi. Hans bearbetningar och översättningar av dramatik är de mest typiska i ett sådant kulturpolitiskt avseende. Linde förlägger dem i en bred kontext där pjäsens översättningshistoria, den dåtida och samtida förankringen blir varandras förutsättningar. Lindes översättning möjliggör att pjäsens lagrade språk, dess mångspråkighet, reproduceras och förnyas i samspelet mellan text, skådespelare, regissör och publik.

Han syn på ’originalet’ är lika blasfemisk och historiskt försvarbar som hans antiauktoritära och ateistiska livssyn. I sin nyöversättning av Ludvig

Holbergs *Jeppe på berget* (1950) i Helsingborg motiverar han sina radikala tillägg och förändringar med att det som gäller är ”totaliteten av en föreställning, inte några textställens ordalydelse” och fortsätter, ”[j]ag har aldrig kunnat hysa vidare respekt för den museala sorts kulturbevarelse, som ropar på vandalism, så snart ett klassiskt mästerverk bearbetas för att överhuvudtaget kunna praktiskt användas. [...] En andlig produkt är död om den bara får ligga och samla damm i reliksskrin” (*Jeppe på berget*, 1950, s. 7). Bättre en ’urtextens’ vandalism än glömskans damm!

Samma tankegångar infinner sig i hans mesta kända översättning/bearbetning av ett drama: Bertolt Brechts *Tolvskillingsoperan* (1957). Även här försvaret han sin egen redaktionella navigering mellan fyra grunddokument, sina val och sina anti-val (Lindes polemik!), med hänvisningar till Brechts egen dynamiska syn på att ”skådespelet måtte gå genom så många goda händer som möjligt, med ändringar som kan synas befogade i varje läge, och aldrig stanna vid att bli litteraturhistorisk relik” (*Tolvskillingsoperan*, 1957, s. 20). En travesti av en parodi, som han benämner sitt arbete med Brecht. Hans val (eller valet av honom som översättare) av andra dramer för nyöversättning som Eugène Ionescos *Nos hörningen*, 1961, och *Den skalliga primadonnan: antipjäs eller en protest mot teater*, 1982, Lope de Vegas *Peribáñez och kommandanten i Ocaña*, 1966, och Niccolò Machiavellis *Komedier*, 1970, är motiverat förmodligen av pjäsernas dialektik kring makt och vanmakt, egenskaper som Linde förstärker i sina bearbetningar. *Peribáñez* var det spanska republikdecenniets (1926–1936) kultpjäs som i Lindes tolkning blir en tidstrogen antikolonial pastisch.

Vi har redan sett prov på Lindes upptagenhet med översättarens aktiva funktion som delaktig i en kulturell och emancipatorisk process. Översättaren väljer var och hur iscensätta sin ’lojalitet’; den är inte given. ’Lojalitet’ är inte bara ett grundelement i översättningsteori, det är närmast en provokation i Lindes polemiska och pedagogiska resonemang kring översättning. I förordet till *Peribáñez* förklarar han att han i sin översättning bevarat till ”niondelar” verkets fyrfotade trokeiska vers, hängivit

sig åt en ”formell trohet – den enda form av trohet som jag riktigt håller på när det gäller att tolka ett poetiskt verk”, för att i nästa andetag medge att det ”ibland kan vara si och med den sakliga troheten” då han tvingas ”frambringa en version lämpad att spelas i vår tid och publiken på vår teater just nu” (16, 17). Detta kan tyckas vara motsägelsefullt. Det är det inte. I sina översättningar av latinsk vers – och då i polemik med språkmän och latinprofessorer – hävdar han just det provisoriska och det anpassade. Översättningen är alltid en orimlighet. Det handlar inte om att slaviskt räkna långa och korta stavelser. Lyckas översättaren ”gestalta det lätta lätt, det chockanta chockant, det kvicka kvickt ... och det lidelsefulla lidelsefullt” är översättningen ”trogen”. Och då kan det låta så här när Catullus med Linde som ciceron svartsjukt harangerar ”min Flavius” (Catullus, vers 6):

*Alls ej båtar, ej alls, ditt hor förtiga!
Vad? Man sträcker ej på sig så utknullet
om man inte på samvetet bär en hel del ...
Alltså, upp och bekänn, båd gott och uselt!*
(s. 27)

Det första villkoret för att en översättning skall vara verkligt trogen är ”att den på sina läsare gör samma intryck som originalet gjorde på sina” (ibid., s. 18,19). Fast hur vet vi hur en text upplevdes under sin ’första’ tid? Den formella lojaliteten måste alltid underordnas, menar Linde, den funktionella lojaliteten, det vill säga verkets angelägenhetsgrad, dess verkan. Och för verkans eller funktionens skull får man ”skjuta på innehållet” och ibland, som vi såg i Lope de Vega-fallet, mjuka upp formen. Kompromissa med sina ideal, med andra ord. Och det kan innebära att biassociationerna blir viktigare än huvudmeningen, satsrytmen mera ”bestämmande för valet av ett uttryck än den logiska innebörden” (*Guillaume Apollinaire*, 1952, s. 32).

Lindes positionering av sig själv som textens auktoritära förvaltare ser han som dubbelexponering där jaget (översättaren) och ’originalet’ tvingas in i en slags kamp som ingen kan vinna. I stunder uttrycker Linde sin otillräcklighet och sina brister. Om dikten (översättningen) är bra dikt och bär ”viss måttlig likhet med originalet i funktion, innehåll, klangver-

kan och struktur” duger det (Juan Ramón Jiménez, *Ögonblick av evighet*, 1961, s. 67).

Denna osäkerhet genomsyrar paradoxalt även de utsagor som tydligast markerar hans utanförvarandeskap och revolt mot vedertagna översättningsnormer och etablissemangets etik. Han väljer att betona bisexualitet i sin Catullus (som vi såg); kompenserar en ’svaghet’ på ett textställe med förstärkning på ett annat (men då fel!) ställe (Apollinaire); imiterar provençalskan i sin översättning av Frédéric Mistral’s orimmade versepos *Sången om Rhône* (1964) i sympati med dennes anti-franska och anti-feodala hållning; använder medvetet provocerande östergötska talformer som ”talte” och ”ropte” och anakronismen ”fan, du ljuger ju!” i stället för, som han ironiskt påpekar, ”Vid Hercules, du ljuger!” i sin Horatius-översättning (*Satirer och epoder*, 1959, s. 19–20). Osäkerheten tydliggörs i de polemiska anropen och den uppsjö antihjältar som befolkar hans persongalleri, från Jeppe och Peribáñez till Nicholas (Geoffrey Chaucer, *Mjölharens berättelse om den vackra Alison och den klipske scholaris*, 1967) och Okonkwo i Chinua Achebes *Allt går sönder* (1967). Men det är denna såkallade osäkerhet parad med oppositionell vetgirighet som gjort Linde till en av de mest spännande och egensinnade svenska översättarna under efterkrigstiden.

Återstår en kort diskussion om Ebbe Lindes översättningar av den nigerianske författaren Chinua Achebes två romaner *Allt går sönder* och *En man av folket* (1968). Kampen för demokrati, självständighet och egensinnighet, och mot kolonialism och rasism var Ebbe Lindes ledfyrar ända sedan hans tidiga resa (1938) till ’gränslandet’ Karelska Näset och mötet med andra kringvandrande fritänkare (bland dem Elmer Diktonius och Atos Wirtanen) i konstnärskolonin Villa Golicke i Kuokkala endast 20 kilometer från Edith Södergrans Raivola. På sextio-talet engagerade han sig i självständighetskampen i Afrika och tillhörde dem som anklagade FN för dess (och Sveriges) militära engagemang i Kongo 1961. Achebes romaner sedda ur ett hundraårigt kolonialt perspektiv med start i tidig (1850) brittisk

kolonisation (*Allt faller sönder*) och självständigheten från brittiskt styre (*En folkets man*) måste ha uppvisat många paralleller med den europeiska och finländska verkligheten (han skrev en bok om det finska vinterkriget, *Vad gäller striden?*).

Lindes översättningar av Achebes romaner följer den praxis vi lärt känna. Linde ’försvenskar’ Achebe bortom det svenska språket, vilket får till följd att dennes och Igbokulturens öppenhet och mångsidighet förenklas till oigenkännlighet. Afrika alieneras. I bokförlaget Tranans nya upplaga av *Allt går sönder* (2004) har Lindes översättning kompletterats med ett förord av Per Wästberg, med illustrationer av Uche Okeke, ett antropologiskt kapitel av Don C. Ohadike och den ursprungliga listan av Igbotermer har återinförts. Ett ambitiöst försök till gottgörelse, kan det tyckas. Lindes prosaöversättningar illustrerar riskerna och svagheten med den självexponerande – som Linde själv karaktäriserade sig – västerländske översättaren.

RAOUL J. GRANQVIST

Bibliografi:

- Anderberg, Bengt. ”Ebbe Linde”. *Radio-TV*, nr 37 1962.
- Axelsdotter, Gerd. ”Litterära strövtåg i Kolmården” i *Kolmården del 1: Kommunen – hembygden*. Kolmårdens kommun: Motala, 1965. s. 188, 192–95.
- Granqvist, Raoul J. ”A Postcolonial Grammar of Translation. Chinua Achebe’s *Things Fall Apart* as a Metonymic Text”. I *The Creative Circle: Artist, Critic, Translator* edited by Angelina Overvold, Richard Priebe and Louis Tremaine. Africa World Press: Trenton, 2003. s. 59–71.
- Helgeson, Paulina. *Bortglömd modernist på Ljunggatan*. http://www.alba.nu/Alba1_02/ebbe.html
- Linde, Ebbe, ”Att vara Clartéist.” *Vintergatan. Sveriges författareförenings litteraturkalender* 1959. s. 74–88.
- Linde, Ebbe. ”När jag var 21. 1918.” *Vintergatan. Sveriges författareförenings litteraturkalender*. 1962. s. 30–39.
- Moberg, Vilhelm. ”Du tror väl att jag är död”. *Vilhelm Mobergs brev 1950–1973*, red. Jens Liljestrand. Stockholm: Carlsson, 2008.
- Önnerfors, Alf. ”Ebbe Lindes Horatiustolkning” *Svensk Tidsskrift* 1959: 5–6, s. 312–316.

Möte i bara mässingen

– *Georgsgatans simhall*

Stramt och sakligt, men ändå lätt och luftigt, lustfyllt. Ett stenkast från Stockmanns – centralare än så kan det inte bli i Helsingfors. Där ligger Georgsgatans simhall, som inte bara är den äldsta simhallen i Finland, utan också den absolut vackraste. Med skönhet menar jag såväl estetisk som kroppens och själens välbefinnande. Kanske är det samma sak?

Oas. Smultronställe.

Det finns många namn på sådana platser, och de är alla lika slitna. Så låt mig bara säga: det lönar sig att besöka Georgsgatans gamla simhall. Du kommer in i en våtvarm värld av tidlöshet och småskvalpan-de frid. Kvinnofrid.

Simhallen stod färdig 1928 och invigdes på Toivo-dagen den 4 juni. Namnsdagar är viktiga i Finland, det är det ryska arvet. Toivo är ett finskt mansnamn, och Toivo betyder hopp. På basen av vårt lands relativt dystra självmordsstatistik skulle man kanske inte tro att finska män går omkring och heter sådant som Hopp, men det gör de alltså.

Georgsgatans simhall är ett nakenbad. Det finns kvinnoturer och det finns mansturer och det är ett utmärkt och vilsamt arrangemang. Sedan några år tillbaka är det även tillåtet att bära baddräkt – eller simkostym som vi säger här – men fortfarande badar de flesta näck. Slopandet av baddräktsförbudet upplevde jag personligen som lite sorgligt, en era gick i graven, men det förde också det goda med sig att det gav stadens invandrarkvinnor tillgång till ett nytt och vänligt rum.

Så numera omsluter det underbart turkosa vatt-net kvinnokroppar av allehanda schatteringar, och det tror jag nog att är precis i Toivos anda. Man fick vänta länge på att Finland skulle öppna sig mot res-ten av världen.

Där i bassängen, under pelare och valvbågar, under de formfulländade jugendlampornas stora, matta glaskupor, tar vi oss fram var och en på sitt sätt, i sin takt, efter sin förmåga. Eller bara står, stilla. Kuttrar i någon väninnevrå. Tänjer någon meditativ tankemuskel. Det är inget friskusbad. Ingen är särskilt fräsigt frustande av sig, och det är skönt. Hull böljar och bröst svallar, förtroenden kluckar och hemligheter krusar ytan, i bastun är det inte bara porerna som öppnas.

Möten.

Jag har besökt denna ypperliga anläggning allt-sedan ungdomsåren, ja, redan som barn med skolan. Min mamma har sålt biljetter här. Här har min pappa gjort lusteliga språng från trampolinen, som tyvärr inte mera finns. Jag har varit filmstjärna här. Här firade jag min möhippa. Det har hunnit bli många möten, mest med tanter. Georgsgatans tanter, frodiga eller skinnthorrt ettriga, bastanta eller annars bara uppfriskande påtagliga i konstiga huvudbonader och knotiga naglar, dessa tanter är de som ångande stått gudmödrar vid mitt kvinnodop. När de kastar bad inser man att man får lägga av med att sjåpa sig. Björkkvastarna viner, stenarna fräser och tanterna skrattar rått. Eller gjorde det. Vid mitt senaste be-sök i simhallen såg jag mig med förfärens förvirring om – var fanns alla tanterna? Det var ju bara unga studeranden, akademiker och andra gäster som inte alls talade det sanna finsk-ugriska bastumålet (om så på finska eller på svenska). Mina tanter var borta! O ve!

Därpå slog det mig att ja, saker och ting hade förändrats. Min kropp hade förändrats. Tanterna var inte alls borta, jag var ju där!

Det var nu jag som var tanten, Georgsgatans tant.

Till sist ett överraskande kvinnomöte med ett gott råd i gåva: jag var ännu ung, jag gick i Teaterskolan och skulle bli skådespelare. I Georgsgatans nedre våning – den folkligare och billigare avdelningen – vid duscharna, spände en dyblöt damtant med våtkrullig permanent plötsligt ögonen i mig och sade Susanne? Susanne Ringell?

Med en viss tvekan gick jag i godo för mitt namn och erkände att jo, det var jag. Och i samma ögonblick insåg jag vem tanten utan en tråd på kroppen var, en näst intill omöjlig tankekullerbytta krävdes för att jag skulle få henne placerad. Borta var tweeddräkten och skjortblusen med den höga knäppningen, bortan var de tjocka bruna strumporna och det illande orange läppstiftet, det välondulerade håret och kängorna med ampert smattrande klack. Framför mig stod *Hufvudstadsbladets* legendariska och fruktade huvudkritiker för teater spritnaken och rödblommig i skinnet! Greta Brotherus (1915–1999) i sino prydno.

Jag knäade och kramade handduschen hårt, som var den min enda vän i världen. Greta Brotherus hade nyligen gett mig min första offentliga avhyvling i pressen, hon hade med sedvanlig kärvhet och malis recenserat mig i min debutroll och hon hade skrivit förfärliga ord om mig. Hon hade skrivit att

jag var en lovande komedienne! Värre kunde det inte bli, jag var djupt sårad – jag visste ju så väl att min bana redan vid födelsen stod skriven i eldskrift i stjärnorna och att den var att vara och för alltid förbli Den Stora Tragediennen med beckmörk blick och rådjurslika rörelser!

Nu ska jag ge dig ett gott råd, sade den skräckinjagande, nakna skarprättaren, och jag kände hur halssena drogs åt och magen knöt sig nu när min framtid oskyld skulle läggas på slaktarbänken. Byt yrke, skulle bödeln säga. Byt yrke medan tid är, det är din enda chans, du har ingen talang!

Jag bävade och tog spjörn mot golvkaklet.

Tvätta dig aldrig med tvål och vatten där nere, sa Greta och kastade ett getöga mot min triangel. Bara vatten. Kom ihåg det!

Jag har hörsammat Gretas råd, och åtminstone på den punkten har det hittills gått mig väl i livet.

SUSANNE RINGELL

Källor: *Helsingfors Simsällskap 1887–1987*.

Helsingfors Simsällskaps publikationer nr 55.

Redaktör Bror Henriksson

Denna text är ett av bidragen i antologin *Kvinnornas Helsingfors*. Antologin utkommer på Schildts förlag hösten 2010.

